

Ο Εκσυγχρονισμός των Εκσυγχρονιστών

Anthony Giddens,
*Ο ΤΡΙΤΟΣ ΔΡΟΜΟΣ. Η ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΣΟ-
ΣΙΑΛΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ,*
μετάφραση Α. Τάκης
εκδ. Πόλις, Αθήνα 1998, 226 σελ.

Βασίλης Καπετανγιάννης

ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ τριάντα περίπου βιβλίων κοινωνιολογίας. Πρόεδρος της Σχολής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του Λονδίνου (LSE) θεωρούμενος δε ως επιστήθιος διανοούμενος του νέου Εργατικού Κόμματος του Τόνυ Μπλαιρ, ο Tony Giddens με το νέο, σχετικά σύντομο βιβλίο του, θέτει ένα φιλόδοξο στόχο: να δώσει από θεωρητική σκοπιά σάρκα και οστά στο σκελετό των διαφόρων πολιτικών και πρακτικών που ακολουθούν σήμερα οι σοσιαλιστικές-σοσιαλδημοκρατικές κυβερνήσεις κάθε απόχρωσης στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Διότι η θεωρία βραδυπορεί και η πολιτική σχεδιάζεται «στο πόδι». Με τη νίκη των Σοσιαλδημοκρατών του Σρέντερ στη Γερμανία και το σχηματισμό κυβέρνησης συνασπισμού με τους Πράσινους, καθώς και τη νέα κυβέρνηση στην Ιταλία υπό τον D' Alema, το βιβλίο αυτό δεν θα μπορούσε να είναι περισσό-τερο επίκαιρο. Με την κατάκτηση του τελευταίου οχυρού των συντηρητικών, 13 από τις 15 χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν πλέον ευρύτατο φάσμα-τος κεντρο-αριστερές κυβερνήσεις. Πρόκειται για ένα βιβλίο θεωρητικής και πολιτικής παρέμβασης στις μεγάλες συζητήσεις και διαμάχες που διεξάγονται για το μέλλον της Σοσιαλδημοκρατίας ατενίζοντας τον 21ο αιώνα. Και δεν έχει τόση σημασία το γεγονός ότι ο όρος «Τρίτος Δρόμος» έχει χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν για διάφορους σκοπούς και από την Αριστερά και από τη Δεξιά ή ότι σήμερα τον οικειοποιούνται και τον περιβάλλουν κατά κόρον τόσο ο Κλίντον όσο και ο Μπλαιρ. Μήπως ο ίδιος ο Ανδρέας Παπανδρέου, για να έρθουμε στα καθ' ημάς, δεν είχε στο παρελθόν διατυμπανίσει την επαγγελία του «τρίτου δρόμου», τον οποίο τοποθετούσε κάπου μεταξύ του σοβιετικού μοντέλου και της «επάρτης» σοσιαλδημοκρατίας (με την οποία ταύτιζε τότε και το νεοπαγές ρεύμα του ευρωκομμουνισμού;). Τι απέγινε και πού οδήγησε είναι βέβαια μια άλλη ιστορία. Συγκεκριμένα, ο «Τρίτος Δρόμος» του Giddens αποσκοπεί ν' αποφύγει τόσο τη νεο-φιλελεύθερη πολιτική όσο και την πολιτική της παλαιάς σοσιαλδημοκρατίας, την οποία επιδιώκει να απελευθερώσει από τα δεσμά των παρωχημένων αντιλήψεων και πρακτικών της. Γι' αυτό δεν διατάζει καθόλου να επισημάνει ότι η σχετική συζήτηση του θέματος χωλαίνει στην ίδια τη χώρα σε σχέση με πιο ανεπτυγμένα τμήματα της ηπειρωτικής Σοσιαλδημοκρατίας που οι ιδέες και επεξεργασίες της για μια *νέα πολιτική* ικανή να αντιμετωπίσει τις νέες προκλήσεις και τα νέα προβλήματα μέσα στο πλαίσιο του αξιακού της συστήματος κάθε άλλο παρά αμελητέες και άνευ συνεπειών είναι.

Το θεωρητικό οικοδόμημα
Η θεωρητική του κατασκευή, το θεωρητι-

κό περίβλημα με το οποίο θέλει να επενδύσει τη νέα πολιτική μιας ανανεωμένης σοσιαλδημοκρατίας δεν είναι εντελώς καινούρια. Βασίζεται στο θεωρητικό οικοδόμημα προηγούμενου έργου του (*Beyond Left and Right: The Future Radical Politics*, Polity Press 1994). Εκεί είχε υποστηρίξει ότι ένα σύγχρονο πολιτικό πρόγραμμα θα έπρεπε να στηριχτεί στο συνδυασμό μιας πολιτικής με επίκεντρο το σημερινό τρόπο ή μάλλον τρόπους ζωής (στις επιλογές που οφείλουμε να κάνουμε στη ζωή μας στη *μετα-παραδοσιακή* εποχή) και σε μια πολιτική που υπερασπίζεται τη *δημόσια σφαίρα*, επιτρέποντας στα άτομα και τις ομάδες να δραστηριοποιούνται και να ενεργούν για την επιτέλεση έργων, παύοντας να είναι παθητικοί αποδέκτες αποφάσεων άλλων – παρεμβάσεις στο πλαίσιο υλικών όρων και θεσμικών πλαισίων που λειτουργούν εντός γενικότερων κοινωνικών στοχοθετήσεων.

Διαπιστώνοντας το «θάνατο του σοσιαλισμού» ο Giddens αναφέρεται συνοπτικά στην άνοδο της «Νέας Δεξιάς» με τις νεο-συντηρητικές και νεοφιλελεύθερες συνιστώσες της και την επιρροή που άσκησαν οι φιλοσοφίες περί ελεύθερης αγοράς, οι οποίες κατέληξαν να θεωρούν το κράτος κοινωνικής πρόνοιας ως πηγή όλων των δεινών της σύγχρονης κοινωνίας. Διαπιστώνει ταυτόχρονα και τις διαφοροποιήσεις που συντελέστηκαν στην εκλογική στήριξη των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων με την απώλεια της συμπαγούς ταξικής βάσης (των συνδικαλισμένων κυρίως εργατών και των εργαζόμενων στο δημόσιο τομέα).

Τα πέντε διλήμματα

Αναφορικά με το μέλλον της σοσιαλδημοκρατίας ο συγγραφέας εντοπίζει πέντε διλήμματα: την παγκοσμιοποίηση, τον ατομικισμό, το νόημα της τομής Αριστεράς και Δεξιάς, τον πολιτικό φορέα και τα οικολογικά προβλήματα. Συζητώντας την έννοια της *παγκοσμιοποίησης* υποστηρίζει ότι η οικονομική της πτυχή (κυρίως οι χρηματαγορές) αποτελεί σήμερα μια πραγματικότητα που δεν μπορεί να αγνοηθεί άνευ συνεπειών. Ωστόσο, το πρόβλημα δεν έγκειται τόσο στην οικονομική αλληλεξάρτηση όσο στη μετάλλαξη του χώρου και του χρόνου του ανθρώπινου βίου. Πρόκειται για πολυσύνθετες διαδικασίες που δημιουργούν νέα διεθνή συστήματα και δυνάμεις, μετασχηματίζοντας τους κοινωνικούς θεσμούς. Παρ' όλα αυτά πιστεύει ότι το κράτος-έθνος κάθε άλλο παρά εξαφανίζεται. Αντίθετα, το εύρος των κυβερνητικών παρεμβάσεων αυξάνεται συνολικά. Ο *ατομικισμός* συνδέεται με την υποχώρηση της παράδοσης και των εθίμων και ως εκ τούτου θα πρέπει να αναζητηθεί μια νέα ισορροπία μεταξύ ατόμου και συλλογικών υπευθυνότητων. Η διάκριση μεταξύ *Αριστεράς* και *Δεξιάς* εξακολουθεί να έχει

νόημα και να είναι σχετική. Ο Giddens δέχεται την άποψη του Νορμπερτο Μπόμπιο (βλ. Ν. Μπόμπιο, *Δεξιά και Αριστερά*, εκδ. Πόλις, Αθήνα 1995 με προλεγόμενα Κ. Τσουκαλά) ότι η διάκριση δεν πρόκειται να εξαφανιστεί κι ότι στον πυρήνα της βρίσκεται το θεμελιώδες ζήτημα της ανισότητας. Η ιδέα της ισότητας ή της κοινωνικής δικαιοσύνης αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της αριστερής άποψης και είναι σημαντική για τη χειραφέτηση, για τις ευκαιρίες στη ζωή, για την ευημερία και τον αυτο-σεβασμό των πολιτών. Οι ανισότητες απειλούν την κοινωνική συνοχή και προκαλούν δυσάρεσκα και κοινωνική σύγκρουση. Υποστηρίζει, όμως, ότι θα πρέπει να τεθεί το εξής ερώτημα: ισότητα για ποιον, ως προς τι και σε ποιο βαθμό. Κατά τον Giddens το βασικό θέμα είναι εάν η διάκριση καλύπτει πλέον το πολιτικό πεδίο που κάλυπτε στο παρελθόν. Ο ίδιος δέχεται ότι η διάκριση έχει υποστεί ποιοτικές αλλαγές, ότι πολλά σύγχρονα ζητήματα καθώς και η φύση της επιστήμης και της τεχνολογίας είχαν διττή όψη κι ότι κατά συνέπεια ξεφεύγουν από τα δόκανα της παραδοσιακής πολιτικής διχοτομίας. Αναφορικά με τον *πολιτικό φορέα* ο Giddens αντικρούει τις απόψεις περί «τέλους της πολιτικής» και τα συναφή και καταγράφει με ενάργεια τους τομείς όπου οι αγορές δεν μπορούν να αντικαταστήσουν την κυβερνητική δράση (όπως η παροχή δημόσιων αγαθών, η δημιουργία και υπεράσπιση της δημόσιας σφαίρας, η ρύθμιση των αγορών κτλ.). Το φαινόμενο της δυσπιστίας έναντι των πολιτικών και των παραδοσιακών κομματικών και πολιτικών μηχανισμών, υποστηρίζει, δεν πρέπει να ταυτίζεται με την απολιτικοποίηση εφ' όσον αυτό που συμβαίνει στην πραγματικότητα είναι η μεταφορά, η μετάθεση της πολιτικής δράσης σε μονοθεματικές ομάδες πίεσης, μη κυβερνητικές οργανώσεις, κοινωνικά κινήματα κτλ. Τέλος, αποδίδει μεγάλη σημασία στα *οικολογικά προβλήματα* θεωρώντας ότι οι Πράσινοι θέτουν ιδεολογικά ερωτήματα τα οποία είναι αδύνατο να αγνοηθούν κι ότι ο χαρακτήρας των σημερινών καταστάσεων κινδύνου είναι φοβερά πολύπλοκος. Εφ' όσον η ίδια η κοινωνία δημιουργεί πολλούς απ' τους κινδύνους, οι αποφάσεις που λαμβάνονται θα πρέπει οι ίδιες να φέρουν και το βάρος της ευθύνης για τις συνέπειές τους.

Ο Τρίτος Δρόμος

Ποιο νόημα, λοιπόν, θα μπορούσε να έχει η νέα πολιτική του «Τρίτου Δρόμου»; Ποιοι πρέπει να είναι οι στόχοι της; Καθολικός στόχος της πολιτικής του Τρίτου Δρόμου είναι να βοηθήσει τους πολίτες στην αντιμετώπιση των μεγάλων επαναστάσεων του καιρού μας: της *παγκοσμιοποίησης*, των *αλλαγών στην προσωπική ζωή* και της *σχέσης μας με τη φύση*. Χρειάζεται μια θετική στάση απέναντι σ' αυτές. Ισό-

τητα και ατομική ελευθερία ίσως να συγκρούονται σ' ένα βαθμό αλλά μέτρα ισότητας διευρύνουν πάντα το πεδίο των ελευθεριών του ατόμου. Αλλά κι εδώ χρειάζεται να επαναπροσδιοριστεί η σχέση μεταξύ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. *Όχι δικαιώματα χωρίς υποχρεώσεις* θα μπορούσε να είναι μια απ' τις κεντρικές προμετωπίδες της σύγχρονης σοσιαλδημοκρατίας, *όχι εξουσιαστική ισχύς χωρίς δημοκρατία*. Ο *εκουγχρονισμός* δεν πρέπει να εκληφθεί σα μια γραμμική πορεία αποκλειστικά εξισούμενη με την αύξηση των οικονομικών μεγεθών. Δεν πρόκειται για σώρευση νεωτερικότητας και τεχνολογικών χειρισμούς αλλά για μια πολιτική στρατηγική που πρέπει να έχει επίγνωση των προβλημάτων και των ορίων της.

Κράτος και Κοινωνία Πολιτών

Το πολιτικό πρόγραμμα της νέας Σοσιαλδημοκρατίας πρέπει να είναι συνολικό και να καλύπτει τους κυριότερους τομείς της κοινωνίας. Η κυβέρνηση πρέπει να δρα σε συνεργασία με τους φορείς της κοινωνίας των πολιτών. Προέχει ο *εκδημοκρατισμός της δημοκρατίας*. Η κρίση της σημερινής φιλελεύθερης δημοκρατίας δεν οφείλεται μόνο στο ότι απώλεσε τους εχθρούς τους οποίους αντιμετώπιζε στη διπολική εποχή αλλά κυρίως στο ότι δεν είναι αρκετά δημοκρατική. Στα καθήκοντα του εκδημοκρατισμένου κράτους ο Giddens περιλαμβάνει την επέκταση του ρόλου της δημόσιας σφαίρας, που πρέπει να διακρίνεται από προσβασιμότητα και διαφάνεια, τη διοικητική αποτελεσματικότητα, νέες μορφές άμεσης επαφής με τους πολίτες και δημιουργία μηχανισμών άμεσης δημοκρατίας, τη διαχείριση των κινδύνων, τη συνεργασία με τις οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, την προστασία της κοινότητας απ' την εγκληματικότητα, τη λήψη κρατικών μέτρων για την υλική ανασύσταση και βιωσιμότητα των τοπικών κοινοτήτων, την αποκέντρωση, μια νέα πολιτική προσέγγιση απέναντι στη φθίνουσα παραδοσιακή οικογένεια με τον αναγκαίο εκδημοκρατισμό της. Το περίγραμμα αυτό των παρεμβάσεων και η δομική αντιμετώπιση της παγκοσμιοποίησης πιστεύει ότι θα αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη των πολιτών στο κράτος και τις πολιτικές διαδικασίες και θα αναδιοργανώσουν σε νέα βάση την κρατική νομιμοποίησή.

Το Κράτος της Κοινωνικής Επένδυσης

Ο Giddens υποστηρίζει επίσης τη δημιουργία μιας *νέας μικτής οικονομίας* που την ορίζει ως συνεργία μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, όπου χρησιμοποιείται ο δυναμισμός της αγοράς αλλά και διαφυλάσσεται το δημόσιο συμφέρον. Δέχεται ότι η καταπολέμηση των ανισοτήτων που δημιουργούν οι μηχανισμοί της αγοράς δεν είναι εύκολη υπόθεση αλλά ταυτόχρονα υποστηρίζει ότι με κανένα τρόπο δεν

θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι υψηλά επίπεδα ανισότητας αποτελούν την κινητήρια δύναμη της οικονομικής ευημερίας ή ότι είναι αναπόφευκτα. Αντιλαμβάνεται την ανισότητα ως *αποκλεισμό* απ' τη δημόσια σφαίρα με δύο μορφές: το τμήμα που αποκόβεται απ' το κύριο ρεύμα των ευκαιριών και δυνατοτήτων που προσφέρει η κοινωνία κι εκείνο που αποκόβεται εκουσίως, προνομιούχα στρώματα που επιλέγουν να ζουν σε «κοινότητες φρούρια» (η λεγόμενη εξέγερση των ελίτ). Ο Giddens εξετάζει την ιστορική εξέλιξη και τα σύγχρονα προβλήματα του *κράτους πρόνοιας* επιχειρηματολογώντας υπέρ μιας *θετικής στάσης* απέναντι στην ανάληψη κινδύνων και στην αντιμετώπιση της παροχής υπηρεσιών υγείας, πρόνοιας και ασφάλισης. Μια απ' τις πιο εντυπωσιακές προτάσεις του είναι η κατάργηση του υποχρεωτικού ηλικιακού ορίου συνταξιοδότησης και η αντιμετώπιση των ηλικιωμένων όχι ως απομάχων της ζωής αλλά ως πολύτιμο κεφάλαιο για την κοινωνία.

Στην Εποχή της Παγκοσμιοποίησης

Η παγκοσμιοποίηση δεν πρέπει να ταυτίζεται με τη διεθνοποίηση, ισχυρίζεται ο Giddens. Πρόκειται κυρίως για διαδικασίες που διαπερνούν τα εθνικά σύνορα, τα οποία έτσι κι αλλιώς έχουν γίνει σήμερα πιο θολά. Τα κράτη, εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, αντιμετωπίζουν προκλήσεις και κινδύνους μάλλον παρά εχθρούς. Το κράτος-έθνος παραμένει σημαντικό ως σταθεροποιητικός παράγων και ως αντίρροπη δύναμη απέναντι στον κατακερματισμό. Η ιδέα του έθνους μπορεί να είναι συμβατή με τον εθνοτικό και πολιτισμικό πλουραλισμό. Η καλλιέργεια μιας *ριζοσπαστικής πολυπολιτισμικότητας* είναι τώρα αναγκαία όσο ποτέ άλλοτε, δεδομένων των προβλημάτων που προκαλεί η μετανάστευση και το κύμα προσφύγων. Το *κοσμοπολίτικο έθνος* χρειάζεται αξίες και ταυτότητα, αλλά πρέπει επίσης να αποδεχτεί τη σημερινή πραγματικότητα της πολιτισμικής διαφορετικότητας και αμφιρρότητας. Οι διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης ασφαλώς κι έχουν αφαιρέσει εξουσίες και ισχύ από τα έθνη αλλά ο νέος χώρος, το νέο περιβάλλον χρειάζεται κανόνες που να ρυθμίζουν δικαιώματα και υποχρεώσεις. Η *ρύθμιση των χρηματιστηριακών αγορών αποτελεί το πιο επείγον πειστικό πρόβλημα της παγκόσμιας οικονομίας*.

Ως *συμπέρασμα* ο Giddens υπογραμμίζει ότι, πέρα απ' την εικόνα και τη χρήση των ΜΜΕ απ' τις κεντρο-αριστερές κυβερνήσεις, θα πρέπει να υπάρξει ένα στέρεο πολιτικό πρόγραμμα με συγκεκριμένους στόχους που επιδιώκονται με συνέπεια. Διαφορετικά πολύ σύντομα το κοινό, το εκλογικό σώμα, θα αντιληφθεί το κενό πίσω απ' τη βιτρίνα.

Επίμετρο

Η εκτενής παρουσίαση του βιβλίου αποσκοπεί να δώσει το εύρος των κρίσιμων θεωρητικών ζητημάτων που διαπραγματεύεται ο Giddens και των προτάσεων πολιτικής που παραθέτει. Πέρα όμως απ' τη θεωρητική του κατασκευή είναι φανερό ότι οι προτάσεις του σε γενικές γραμμές αναφέρονται περισσότερο σε προηγμένες και κοινωνικά άκρως διαφοροποιημένες κοινωνίες –κατ' εξοχήν βέβαια στη βρετανική– με ισχυρά αυτόνομα κοινωνικά κινήματα, ισχυρή, δυναμική και πολιτικά αποτελεσματική κοινωνία των πολιτών. Η βρετανική περίπτωση είναι ακόμα πιο ενδιαφέρουσα λόγω της κοινωνικής αποδιάρθρωσης που επέφερε η θασσερική κυβέρνηση με τον αυταρχικό και άκρατο νεο-φιλελευθερισμό της. Μολονότι η ιδεολογική επιρροή του πρότυπου ήταν έντονη και στην ηπειρωτική Ευρώπη, εντούτοις δεν μεταφράστηκε καθ' ολοκληρίαν σε μέτρα πολιτικής ακόμη και στη Γερμανία του Κολ. Κατά συνέπεια, από άποψη κοινωνικών θεσμών, όπως π.χ. η οικογένεια, αρκετές δυτικο-ευρωπαϊκές κοινωνίες με μεγαλύτερη συνοχή ίσως να μην έχουν περάσει ακόμη σε φάση απόλυτης σχεδόν αποκοπής από παραδοσιακές δομές και πρακτικές στη *μετα-παραδοσιακή εποχή*.

Το *πολυπολιτισμικό κράτος* είναι πλέον μια πραγματικότητα παρά τα προβλήματα της μετανάστευσης και των προσφύγων και τις άγριες αντιδράσεις της άκρας δεξιάς. Εκκρεμεί όμως μια ριζοσπαστική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Ο Giddens αναφέρει ως παράδειγμα άρνησης της νέας πραγματικότητας τη Γερμανία αλλά σίγουρα τώρα δεν μπορεί παρά να επιχαιρεί διαπιστώνοντας ότι η νέα γερμανική κυβέρνηση SPD/Πρασίνων έχει αναλάβει τη δέσμευση για λήψη νομοθετικών μέτρων που θα δίνουν πλήρη πολιτικά δικαιώματα σε μεγάλο τμήμα των όσων σήμερα κατ' ευφημισμών χαρακτηρίζονται ως «ξένοι», «αλλοδαποί» ή «φιλοξενούμενοι» μολονότι έχουν γεννηθεί, μεγαλώσει και μορφωθεί στη χώρα, αναγνωρίζοντας ακόμη και τη «διπλή υπηκοότητα». (Υπολογίζεται ότι 3 εκ. περίπου «ξένων» απ' τα 7,5 θα επωφεληθούν. Και δεν πρόκειται απλώς για ψηφοθηρικό μέτρο). Η πολιτισμική σύσταση της καθαρόαιμης Γερμανίας και οι σχέσεις μεταξύ των πολιτών της αναπόφευκτα θ' αλλάξουν ριζικά. Ο Giddens δεν εγκαταλείπει το σύστημα αξιών της αριστεράς. Απλώς διερευνά το νέο περιεχόμενό της κάτω από την επίδραση των ιστορικών και κοινωνικών εξελίξεων. Και δίνει ύψιστη σημασία στις πολιτικές ιδέες και στο πολιτιστικό πλαίσιο, το οποίο ελάχιστα γίνεται κατανοητό μερικές φορές.

Κοινωτική η διαπίστωση ότι η επάνοδος της σοσιαλδημοκρατίας στην εξουσία ήταν περισσότερο αντίδραση απέναντι

στις κοινωνικές συνέπειες του νεο-φιλελευθερισμού παρά σαφής έγκριση κάποιου συνεκτικού εναλλακτικού προγράμματος. Καμιά μεταρρύθμιση και αντιμετώπιση προβλημάτων δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική χωρίς πολιτικούς φορείς που είναι σε θέση να δημιουργούν αρκετά ισχυρό κοινωνικό και πολιτικό ρεύμα, ισχυρές και στέρεες συμμαχίες για την πραγματοποίησή τους. Πράγμα καθόλου εύκολο μετά την εξασθένηση της παραδοσιακής εργατικής και συνδικαλισμένης τάξης, την πολυσύνθετη και κερματισμένη σημερινή κοινωνική διαστρωμάτωση, την εξασθένηση των παραδοσιακών πολιτικών διακρίσεων, τις αλλαγές στην πολιτική και κοινωνική αρένα σε εθνικό και διεθνικό επίπεδο. Τα πολιτικά σχέδια επιτυγχάνουν και ευδοκούν μόνο όταν βρίσκονται σ' επαφή με την πραγματικότητα και τις συγκεκριμένες δυνατότητες. Υπάρχουν περιορισμοί και όρια που δεν παραβιάζονται ατιμώρητα.

Είναι φανερό ότι σήμερα η σοσιαλδημοκρατία στην Ευρώπη βρίσκεται μπροστά σε μια νέα ιστορική πρόκληση και σε νέες ιστορικές δυνατότητες. Ο μεγάλος ιστορικός Eric Hobsbawm έχει γράψει (*Η Εποχή των Άκρων*, Θεμέλιο, 1996) ότι οι περισσότεροι άνθρωποι λειτουργούν όπως οι ιστορικοί: αναγνωρίζουν εκ των υστέρων τη φύση των εμπειριών τους. Κάπου έχουν ξεχαστεί τα «Χρυσά Χρόνια» των μεταπολεμικών δεκαετιών με τις τεράστιες κοινωνικές δημιουργίες της πλήρους απασχόλησης, του κοινωνικού κράτους, της οικονομικής ευημερίας, ιστορικές κατακτήσεις της σοσιαλδημοκρατίας, ασύγκριτες μ' οποιοδήποτε άλλο πρότυπο ή ιστορική εποχή. Κοινότητα και πάλι η διαπίστωση ότι άλλο το περιβάλλον, διαφορετικά τα προβλήματα σήμερα. Όμως οι ίδιες οι αντιφατικές διαδικασίες της παγκοσμιοποίησης δημιουργούν τις δυνατότητες μιας νέας *συντονισμένης* πολιτικής σε πανευρωπαϊκό επίπεδο και σε κυβερνητικό επίπεδο και στο επίπεδο της κοινωνίας των πολιτών. ΕΣ ου και η αναγκαιότητα νέων θεωρητικών και πολιτικών προσεγγίσεων.

Η προσέγγιση βέβαια του Giddens σίγουρα δεν πρόκειται να ικανοποιήσει όσους υποστηρίζουν ότι η όλη υπόθεση δεν είναι παρά εξωραϊσμός του συστήματος, θασσερισμός με άλλο προσώπειο, καπιταλισμός με «ανθρώπινο πρόσωπο» στην καλύτερη περίπτωση ή σκέτη «εικόνα», κατασκευή των ΜΜΕ, αποτέλεσμα επαγγελματικής δεξιοτήτας των λεγόμενων *spin doctors*. Δεν είναι λίγοι ούτε ασήμαντοι οι επικριτές. Στο ειδικό και άπαξ εκδοθέν τεύχος του περιοδικού *Marxism Today* (21/10) –μετά τη διακοπή της έκδοσής του το 1991– ο λεγόμενος «Μπλαιρισμός» υψίσταται ανελέητη κριτική. Επί παραδείγματι, ο κοινωνιολόγος Stuart Hall υποστηρίζει ότι το όλο πρόταγμα του

Μπλαιρ δεν είναι τίποτα άλλο παρά προσαρμογή στο θασσερικό πρότυπο, ενώ ο παλαιός εκδότης του περιοδικού Martin Jacques τονίζει ότι μόλις τώρα, λόγω της παγκόσμιας κρίσης των χρηματιστηριακών αγορών, προβάλλει η δυνατότητα διάφραξης του πλαισίου του νεο-φιλελευθερισμού. Ο Μπλαιρ, μολονότι ικανότατος και απαστράπτων πολιτικός ανήρ, παρουσιάζεται ως πεσσιμιστής και συντηρητικός και γι' αυτό οι ελπίδες εναποτίθενται στο ογκομοπολιτικό κύμα στήριξης της ριζοσπαστικής αριστεράς. Παρά τις επικρίσεις από τα αριστερά, είναι εμφανές ότι τα σοσιαλιστικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Ευρώπης είναι εκ των πραγμάτων υποχρεωμένα να διεκδικούν το χώρο του «κέντρου». Γι' αυτό η έννοια και το περιεχόμενο της «κεντρο-αριστεράς» είναι περισσότερο από κάθε άλλοτε επίκαιρη, μολονότι ο Giddens σαφώς προτάσει την *αριστερά στο συνθετικό όρο*. Με τον όρο δε «κέντρο» ο ίδιος δεν υποδηλώνει κάποιες συμβιβαστικές λύσεις μεταξύ δύο άκρων, κατά την παραδοσιακή έννοια, αλλά ένα «ριζοσπαστικό κέντρο» με προσανατολισμό την εφαρμογή ριζικών λύσεων που απαιτούν τα προβλήματα του τρόπου ζωής σήμερα. Πάντως, ένας τέτοιος προσανατολισμός είναι όλο και πιο δύσκολα συμβατός με μονοκομματικές κυβερνήσεις και δικομματικό σύστημα, αν μη τι άλλο διότι το όραμα μιας νέας κοινωνίας δεν μπορεί να διακυβεύεται για λίγα εκλογικά ποσοστά ή προς χάριν της κομματικής αλληλεγγύης και νομής της εξουσίας. Η πανίσχυρη κυβέρνηση Μπλαιρ φαίνεται κοινωνικά λιγότερο ριζοσπαστική απ' την κυβέρνηση Σρέντερ μολονότι λανθάνουν όσοι υποτιμούν την πραγματική επανάσταση που συντελείται στους πολιτικούς θεσμούς της Μ. Βρετανίας. Και δεν είναι καθόλου αμελητέο από άποψη πολιτικής στρατηγικής ότι ο Μπλαιρ, όντας πανίσχυρος και διαθέτοντας συντριπτική κοινοβουλευτική πλειοψηφία χωρίς ιστορικό προηγούμενο, συνεργάζεται θεσμικά με το κόμμα των Φιλελευθέρων Δημοκρατών. Το Εργατικό Κόμμα ίσως διαπράξει βαρύτερο ιστορικό λάθος αν δεν υιοθετήσει τις προτάσεις της Επιτροπής του Λόρδου Τζένκινς για μεταρρύθμιση του εκλογικού συστήματος προς το αναλογικότερο. Ο διεμβολισμός γειτονικών πολιτικών χώρων για διερεύνηση της πολιτικής εμπέλειας, καθ' όλα νόμιμος και θεμιτός, δεν είναι πάντα επαρκής και συχνά, για λόγους καθαρά κομματικής ιδιοτελείας και νομής της εξουσίας, διακυβεύει τα πραγματικά και μακροπρόθεσμα συμφέροντα όμορων πολιτικών και κοινωνικών χώρων, τελικά δε το ίδιο το εκσυγχρονιστικό πρόταγμα.

Όπως και να έχουν τα πράγματα γεγονός είναι ότι η πολιτική ατζέντα στην Ευρώπη αλλάζει. Ο μονεταρισμός θα υποχωρήσει

και η έμφαση θα δοθεί περισσότερο στην απασχόληση και την κοινωνική πολιτική παρά στον πληθωρισμό και τη δογματική προσήλωση προς ορισμένους οικονομικούς δείκτες. Οι όροι *παρέμβαση* και *ρύθμιση* δεν θ' αποτελούν πλέον ανάθεμα ακόμα και για τις συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις, όσες τουλάχιστον είναι σε θέση να αναλύσουν τη νέα πραγματικότητα και να εξάγουν τα αναγκαία πολιτικά συμπεράσματα. Η αντιπαλότητα μεταξύ *ιδιωτικού* και *δημοσίου* θα εξασθενήσει και η έμφαση θα δοθεί περισσότερο στη συνεργασία των δύο σφαιρών παρά στον αμοιβαίο αποκλεισμό τους.

Ο Giddens δεν είναι απολογητής του νέου Εργατικού Κόμματος ούτε της πολιτικής Μπλαιρ μολονότι δεν κρύβει τις συμπάθειές του. Αντίθετα, το βιβλίο του είναι αμφίβολο αν θα γίνει δεκτό με ενθουσιασμό στην Downing Street. Πλούσιο σε θεωρητικές και πολιτικές ιδέες το βιβλίο του Giddens να εμπεριέχει άραγε «μαθήματα» για τους εγχώριους εκσυγχρονιστές κάθε κομματικής ένταξης και απόχρωσης; Πιστεύω πως ναι. Πάμπολλα μάλιστα. Πρόκειται, όμως για μια άλλη, μεγάλη συζήτηση.